
STRAIPSNIAI

VILNIAUS UNIVERSITETO SKEPTRAS

Gitana Zujienė

Lietuvos istorijos institutas, Kražių g. 5, LT-2001 Vilnius, Lietuva

---

ĮVADAS

Skeptras, kaip aukščiausios valdžios, garbės, o kartu ir teisingumo simbolis, buvo žinomas jau senovės Rytuose, Graikijoje, Romos imperijoje. Daugelio tyrinėtojų nuomone, jis yra kilęs iš paprastos piemens lazdos, graikiškai vadinamos *sképtron*¹. Iš senovės pasaulio skeptrą perėmė viduramžių Europos valdovai. Jis tapo viena pagrindinių insignijų greta karūnos, sosto, karališkų rūbų. XV a. viduryje teisė naudoti šį simbolį buvo suteikta ir aukščiausiems dvasininkijos atstovams, kardinolams. Tačiau dar anksčiau, nuo XIV a. pirmojo ketvirčio, skeptrai minimi universitetuose tarp rektorių insignijų. Savo skeptrus galėjo turėti ir fakultetų dekanai, tačiau pagrindinis universiteto skeptras visada priklausė rektoriui. Jis simbolizavo ne tik rektoriaus valdžią, bet ir universitetui suteiktą autonomiją. Ne išimtis buvo ir Vilniaus universitetas. Įkurtas 1579 m. Europos universitetų pavyzdžiu, jis taip pat turėjo savo skeptrą.

Šaltiniai. Konkrečiai su Vilniaus universiteto skeptru susijusių šaltinių nėra daug. Kur šiuo metu XVII a. skeptras, tiksliai nežinoma², todėl darbe naudosis jo aprašymais, litografijomis bei nuotraukomis. Kitus šaltinius galima suskirstyti į dvi grupes – rašytinius ir ikonografinius.

Rašytiniai šaltiniai saugomi Vilniaus universiteto bibliotekos rankraščių skyriuje, Lietuvos valstybės istorijos archyve ir Lietuvos valstybės centriniame archyve.

Iš rašytinių šaltinių verta paminėti senojo Vilniaus universiteto fondą. Jame saugomas 1773 m. universiteto inventorius, kuriame aprašytas universiteto skeptras³.

Taip pat reikėtų išskirti Imperatoriškojo Vilniaus universiteto fondą, kuriame yra 1825 m. birželio mėnesio Vilniaus universiteto tarybos susirašinėjimo su Vilniaus švietimo apygardos globėju dokumentai dėl senųjų insignijų naudojimo⁴.

Daugiausia žinių apie universiteto skeptrą išlikę Stepono Batoro universiteto fonde. Jame saugomuose dokumentuose apie Stepono Batoro universiteto įkūrimą 1919 m., jubiliejinių iškilmių organizavimą 1929 m. yra duomenų apie bandymus susigrąžinti skeptrą iš Rusijos, apie jo kopijų gaminimą ir saugojimą. Taip pat ten saugomi 1919 m. ir 1920 m. universiteto statutai, nurodantys rektorių valdžios ženklus⁵.

Negausius rašytinius šaltinius truputį papildė tapybos darbai. Pirmiausia – tai rektorių, vaizduojamų su insignijomis, portretai. Iš senojo universiteto laikotarpio žinomas vienas rektorius Petro Skargos portretas su skeptru, šiuo metu saugomas Lietuvos nacionaliniame muziejuje⁶. Literatūroje nurodoma, kad jis tapytas nežinomo dailininko 1612 m.⁷

Daugiausia išliko Stepono Batoro universiteto (1919–1939) rektorių portretų. Jų autoriai – Ludomiras Slendziński, Benediktas Kubickis ir Jurgis Gandomskis. Dabar šie portretai saugomi Lietuvos dailės muziejaus fonduose⁸. Kituose rektorių portretuose jie vaizduojami be skeptro.

Skeptras taip pat vaizduojamas universiteto Šv. Jonų bažnyčioje, Paguodos koplyčios kupolo freskoje. Joje pavaizduotas šventųjų Stanislovo Kostkos ir Aloyzo kanonizavimo aktas, įvykęs Romoje 1726 m. Šiaurės vakarinėje koplyčios skliautų atkarpoje matomi aštuoni Vilniaus universiteto profesoriai su rektoriumi Vladislavu Daukša. Virš rektorius pavaizduotas angelas, laikantis skeptrą. Freska, V. Drėmos nuomone, tapyta 1727–1728 m.⁹ Kiti tyrinėtojai linkę manyti, kad ji galėjo būti tapyta truputį vėliau, 1738–1749 m., atstatant bažnyčią po 1737 m. gaisro¹⁰.

Istoriografija. Bene pirmasis Vilniaus universiteto skeptrą paminėjo Stanislovas Rostovskis 1768 m. Vilniuje išleistoje „Lietuvos jėzuitų provincijos istorijoje“, kur pagrindinį dėmesį skyrė jėzuitų ordino veiklai Lietuvoje, taip pat universiteto įkūrimui. Knygoje, aprašant jėzuitų organizuotas iškilmes universitete, skeptras minimas keliose vietose, pavyzdžiui, šv. Kazimiero kanonizavimo bei daktaro laipsnio suteikimo Sarbievijai aprašymuose¹¹.

XIX a. viduryje pradėta domėtis skeptro atsiradimo istorija. 1843 m. Adamas Jockeris žurnale „Wizerunki i roztrząsania naukowe“ išspausdino straipsnį apie universiteto simbolius, kurio vienoje dalyje pateikė paties atliktus skeptro tyrimo rezultatus¹². Šiuo straipsniu vėliau naudojosi daugelis autorių, rašiusių apie Vilniaus universiteto simbolius.

1862 m. Vilniaus universiteto skeptro atvaizdas buvo paskelbtas Jono Kazimiero Vilčinskio išleistame Vilniaus archeologijos muziejaus albume¹³.

Tais pačiais metais Peterburge Mykolas Baliński lenkų kalba išleido veikalą, skirtą senajam Vilniaus universitetui. Jame pateikė skeptro iliustraciją bei aprašymą, bandė nustatyti šio simbolio suteikimo datą bei reikšmę¹⁴.

Panašią informaciją randame Juzefo Bielinskio darbe. 1899–1900 m. Krokuvėje jis išleido trijų tomų Vilniaus universiteto istoriją. Autorius pirmasis universiteto insignijoms paskyrė atskirą skyrelį. Skirtingai nei M. Baliński, jis aptarė visas tuo metu buvusias nuomones dėl skeptro atsiradimo¹⁵.

Domėjimasis universiteto skeptru ypač padidėjo 1918 m. Lietuvos bei Lenkijos valstybėms atgavus nepriklausomybę ir ypač 1919 m. Vilniuje atidarius len-

kiškąjį Stepono Batoro universitetą. Buvo bandoma simbolių susigražinti arba atnaujinti. Čia aktyviai veikė tiek lietuviai, tiek lenkai. Abi pusės įrodinėjo, jog skeptras priklausė būtent jiems ir kad turi būti sugražintas. Pastangos susigražinti skeptrą, o nepavykus, jo kopijų darymas, jų naudojimas ir saugojimas vėliau buvo aprašyti tų įvykių dalyvių atsiminimuose¹⁶.

Adolfo Šapokos redaguotoje „Lietuvos istorijoje“, rašant apie universiteto veiklą, greta pateiktos jo skeptro ir dviejų antspaudo iliustracijos¹⁷.

Truputį žinių apie Vilniaus universiteto skeptrą galima rasti lenkų darbuose apie dailininką Ferdynandą Ruszczycą, rengusį Stepono Batoro universitetui skeptro projektą¹⁸.

1937 m. skeptro nuotrauka buvo paskelbta veikale apie Vilnių ir Vilniaus žemę¹⁹.

Apie Stepono Batoro universiteto insignijas po šio universiteto uždarymo truputį žinių pateikė tuometinis universiteto valdytojas Ignas Končius²⁰.

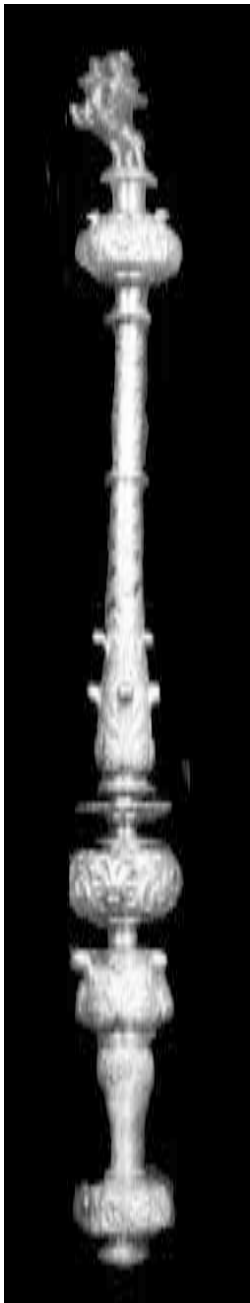
Plačiau universiteto skeptro domėjosi ilgalaikis Vilniaus universiteto Mokslo muziejaus direktorius Vincas Žilėnas. Rengiantis universiteto 400-ųjų metinių jubiliejui, 1978 m. jis paskelbė straipsnį, kur iškėlė hipotezę, jog 1632 m. universiteto skeptras buvo tik restauruotas, bet nesuteiktas, kaip iki tol manė daugelis autorių²¹.

XX a. II pusėje skeptro iliustracijos buvo paskelbtos kai kuriose sintetinėse Lietuvos istorijose bei monografijose, skirtose Vilniaus universitetui²². Pastarosiose universiteto skeptras minimas labai retai. Netgi universiteto 415-os metų jubiliejaus proga 1994 m. išleistoje „Vilniaus universiteto istorijoje“ nieko nerašoma apie jo simbolių, nors tuo metu jau buvo bandoma juos sugražinti į universiteto gyvenimą. Tik šios mokslo įstaigos informaciniuose leidiniuose užsiminama, kad dabar skeptras saugomas Sankt Peterburgo Ermitaže²³.

Darbo tikslas. Kaip matyti iš istoriografijos apžvalgos, dažniausiai tiriamuose straipsniuose buvo bandoma nustatyti, kada ir kas suteikė universitetui skeptrą. Kita informacija yra išmėtyta įvairiuose leidiniuose bei straipsniuose, kartais su universiteto istorija neturinčiuose nieko bendro. Šio darbo tikslas – panaudojant naujus šaltinius pateikti nuoseklią Vilniaus universiteto skeptro istoriją nuo jo atsiradimo iki bandymų jį susigražinti XX a. 8–9-ajame dešimtmetyje. Tai, mano manymu, ypač svarbu dabar, kai vėl susirūpinta universiteto simbolika, kai ji vėl bandoma sugražinti į universiteto gyvenimą.

SENOJO VILNIAUS UNIVERSITETO SKEPTRAS (XVII A. PRADŽIA – 1842 M.)

Skeptro simbolika. Pirmiausia reikėtų pabrėžti, jog senasis Vilniaus universitetas turėjo tik rektoriaus skeptrą. Jį geriausiai aprašė A. Jockeris, matęs jį Medicinos-chirurgijos akademijos izde prieš pat jos uždarymą 1842 m.²⁴ Skeptras buvo renesansinio stiliaus, kaip ir daugelis Europos universitetų skeptrų, lietas iš sidabro, kai kurios detalės – išgraviruoti lapai ir sujungimai – paaukuoti. Svėrė 1,25 kg, buvo palyginti nedidelis, 81,28 cm ilgio. Skeptrą sudarė vienuolika dalių, suvertų ant geležinio virbalo. Jo viršūnėje vaizduojama universiteto herbo figūra – Vytis su jėzuitų ordino ženkle (Kristaus monograma HIS) skydelyje (1 pav.). Šio sim-

1 pav. XVII a. pradžios Vilniaus universiteto skeptras, *Wilno i Ziemia wilenska*, t. 2, Wilno, 1937, s. 14.

bolio pagrindas, be abejo, buvo Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės herbas, o vietoj dvigubo kryžiaus skydelyje pavaizduota monograma rodė universiteto priklausomybę jėzuitams. Vytį savo simbolikoje tuo metu naudojo daugelis valstybinių institucijų, pavyzdžiui, Vyriausiasis Tribunolas, pavietų teismai. Todėl teisė juo naudotis buvo suteikta ir universitetui.

Tuo tarpu kaimyninių universitetų skeptruose greta valstybinės simbolikos galima rasti ir skeptrą suteikusių asmenų simbolius. Pavyzdžiui, Krokuvos universiteto skeptro (XV a. pradžia), siejamo su karaliene Jadvyga, viršūnėje vaizduojama karališka karūna, pačios valdovės, valstybės, atskirų žemių bei universiteto globėjų herbai. Kiti du šio universiteto skeptrai, padovanoti kardinolų Zbignewo Olesnickio ir Frydricho Jogailaičio, taip pat labai panašūs. Tačiau kadangi jie buvo daryti kardinolams ir tik vėliau atiteko universitetams, juose greta karališkų karūnų, valstybės ir valdančiosios dinastijos herbų dar yra popiežiaus bei asmeniniai kardinolų herbai su atitinkamomis kardinolų insignijomis²⁵. Karaliaučiaus universiteto skeptre (1544) galima rasti universiteto įkūrėjo ir skeptro suteikėjo Albrechto Brandenburgiečio herbą²⁶. Olo mouco universiteto skeptre (apie 1572 m.) yra vyskupo, suteikusio šį simbolį, mitra, pastoralas ir herbas²⁷. Tik renesansinį Prahos universiteto skeptrą puošė, atrodytų, neutralus šiuo požiūriu simbolis – rutulys ir kryžius su nukryžiuotu Kristumi²⁸.

Skeptro suteikimo problema. Jau istoriografijos apžvalga parodė, kad labiausiai ginčytinas klausimas – kada skeptras buvo suteiktas Vilniaus universitetui. Tradiciškai manoma, kad šį simbolį universitetui padovanojo jo įkūrėjas Lenkijos-Lietuvos valstybės valdovas Steponas Batoras. Taip manė P. Galaunė, 1918–1921 m. rūpindamasis, kad jis būtų sugrąžintas Vilniaus universitetui²⁹. Tokia nuomonė vyravo ir 1919–1939 m. veikusiame Stepono Batoro universitete Vilniuje. Tai ypač pabrėžė J. Piłsudskis, suteikdamas universitetui būtent šio valdovo vardą³⁰. Šią tradiciją galima atsekti ir Imperatoriškajame Vilniaus universitete 1801–1832 m.³¹

Kadangi jokio dokumentuoto įrodymo šiam teiginiui pagrįsti iki šiol rasti nepavyko, skeptro tyrinėtojų nuomonės išsiskyrė. Bene daugiausia painiavos sukėlė skeptro kote išgraviruotas įrašas: „Anno 1632. Constant Flor. 200. M. 8. S. 7.“ Dėl antros įrašo dalies autoriai beveik vienbalsiai sutaria, kad jis reiškia už skeptrą sumokėtą sumą:

200 florinų, 8 markes, 7 skrupulus. Žymiai svarbesnė yra pirmoji įrašo dalis – 1632 m. data. Vieni tyrinėtojai ją vadina skeptro suteikimo universitetui data³², kiti teigia, jog tais metais skeptras buvo restauruotas³³.

Jau minėtas A. Jockeris tvirtos pozicijos šiuo klausimu neturėjo. Jis svarstė įvairias galimybes. Jo nuomone, skeptrą galėjo suteikti kiekvienas iš trijų valdovų: Steponas Batoras, Zigmantas Vaza arba Vladislovas Vaza. Kadangi jau Stepono Batoro laikais universitete buvo teikiami moksliniai laipsniai, tokiose iškilmėse galėjo būti naudojamas skeptras, kaip buvo įprasta Europos universitetuose. Kitus du valdovus tyrinėtojas siejo su 1632 m. Čia jis nurodė dvi galimybes. Skeptrą universitetui gyvenimo pabaigoje galėjo atsiųsti Zigmantas Vaza. Tačiau tai, autoriaus manymu, nelabai įtikinama. Todėl A. Jockeris vis dėlto buvo linkęs manyti, kad skeptrą universitetui 1636 m., lankydamasis Vilniuje, suteikė Vladislovas Vaza. Jo nuomone, šis valdovas skeptrą užsakė padaryti dar būdamas įpėdiniu, o metus išgraviruoti – jo atėjimo į sostą atminimui.

M. Baliūskis taip pat manė, kad skeptrą universitetui suteikė Vladislovas Vaza. Pagrindinis jo argumentas buvo jau minėta skeptro kote išgraviruota 1632 m. data. Autoriaus nuomone, pirmą kartą skeptrą paminėjo S. Rostovskis, aprašydamas iškilmes, organizuotas 1636 m., Sarbievijui suteikiant filosofijos daktaro laipsnį.

J. Bieliūskis, rašydamas apie skeptrą, teigė, kad Vilniaus švietimo apygardos kuratorius Mikalojus Čartoriskis jo atsiradimą siejo su Steponu Batoru: „Tas karalius (Batoras) kaip savo globos ženklą padovanojo universitetui savo karališkąjį skeptrą“³⁴. Kiek tas skeptras buvo karališkas, galima ginčytis. Greičiausiai jis specialiu užsakymu buvo padarytas universitetui, nes jame išgraviruoti jėzuitų simboliai. Tačiau, kaip jau minėjau, XIX a. Imperatoriškajame universitete iš tikro gyvavo tokia nuomonė.

Tiktai V. Žilėnas 1978 m. iškėlė hipotezę, kad 1632 m. skeptras universitetui buvo ne suteiktas, o restauruotas. Juo labiau kad dar A. Jockeris atkreipė dėmesį į tai, jog jis sumontuotas iš dviejų nevienalaikio darbo dalių³⁵. Herbas su jėzuitų ordino ženkla is skyde ir primontuotas pagrindas esąs senesnis negu kotas. Be to, dalis skeptro sumauta atvirkščiai negu turėtų būti, o tai, žinoma, galėjo būti padaryta iš pat pradžių. Todėl įrašas skeptro kote, V. Žilėno nuomone, nurodo restauravimo laiką ir sumą, sumokėtą už restauravimą. Jis visiškai atmetė teiginį, kad 1632 m. šį skeptrą suteikė Vladislovas Vaza, nes skeptre nerado jokių šio valdovų insignijų.

Visa ši painiava dėl skeptro suteikimo datos kilo todėl, kad kai kurie autoriai pirmąjį skeptro paminėjimą siejo su 1636 m. iškilmių aprašymu. Iš tikrųjų pirmą kartą universiteto skeptras minimas jau 1604 m. gegužės 10 d. šv. Kazimiero kanonizavimo šventės aprašyme. Tiesa, nežinoma, kaip jis atrodė. Aišku viena, jog prielaida, kad pirmąjį universiteto skeptrą suteikė Vladislovas Vaza, atkrinta.

Hipotezę, kad skeptrą universitetas turėjo prieš Vladislovui Vazai tampa valdovu, patvirtina ir kiti šaltiniai. 1612 m. tapytame universiteto rektoriaus P. Skargos portrete jau vaizduojamas skeptras su Vyčiu (2 pav.). Žinoma, tai negali būti neginčijamas įrodymas, kad šį skeptrą universitetas turėjo jau P. Skargos laikais, nes paveikslas tapytas praėjus daugiau kaip trimis dešimtims metų nuo jo rektoravimo. Tačiau rektoriaus portretas patvirtina, kad jau 1612 m. universitetas tu-

2 pav. Pirmojo universiteto rektoriaus Petro Skargos portretas. 1612 m., *Vilniaus universitetas dailėje*, parengė D. Ramonienė, N. Tumėnienė, Vilnius, 1986.

Skeptro naudojimas. Šis skeptras nuo XVII a. pradžios buvo naudojamas iki universiteto uždarymo 1832 m. Per daugiau kaip du šimtus metų jis, be abejo, ne kartą buvo restauruotas ir atnaujintas. Vieną iš tokių restauravimų gali reikšti 1632 m., išraižyti kote, nes kito šios datos paaiškinimo nelieta. Tuo tarpu minėta suma – 200 florinų, 8 markės, 7 skrupulai, – kaip manė V. Žilėnas, tikriausiai rodo už restauravimą sumokėtus pinigus.

Dar kartą skeptras buvo atnaujintas 1745 m., pridedant tris trūkstamas dalis. Tai nustatė A. Jockeris. Tirdamas skeptrą, futliaro vidinėje pusėje jis rado antrą įrašą: „Annuli 8 dico octo Anno 1739. Item accesserunt 3 dico Tres anno 1745“. Taigi A. Jockeris, rašydamas, kad dalis skeptro laikui bėgant buvo atnaujinta, turėjo galvoje būtent šį įrašą. Jo nuomone, XVIII a. kai kurių skeptro dalių trūko. 1739 m. jų buvo aštuonios, o 1745 m. pridėtos dar trys. Tokiu būdu skeptras vėl turėjo vienuolika dalių³⁷. Ši išvada tyrinėtojų kėlė tam tikrų abejonių, nes terminas „annulus“ paprastai reiškia „žiedas“. Tačiau tokį vertimą jis

rėjo dabar žinomą skeptrą (nebent būtų įrodyta, kad paveikslas tapytas vėliau). Lieka klausimas, ar jį suteikė Zigmantas Vaza, nes tiek 1604 m., tiek 1612 m. buvo jo valdymo metai.

Su Zigmanto Vazos vardu yra siejamas dar vienas universiteto simbolis. Būtent šis valdovas 1595 m. patvirtino universiteto antspaudą³⁶. Gali būti, kad jis suteikė ir skeptrą. Tai įvykti galėjo apie 1589 m., kai jis lankėsi Vilniuje ir buvo iškilmingai sutiktas Vilniaus jėzuitų. Tačiau negalima visiškai atmesti prielaidos, kad Steponas Batoras, patvirtindamas Vilniaus universitetui tokias pat teises kaip Krokuvos, anksčiau ar vėliau suteikė ir tų teisių simbolį – universiteto skeptrą.

Neabejojant galima teigti, kad skeptrą universitetas tikrai turėjo nuo XVII a. pirmojo dešimtmečio, o skeptrą iš vienuolikos dalių su Vyčiu – nuo 1612 m.

atmetė teigdamas, kad futliaras nepanašus į žiedų saugyklą. Be to, jis klausė, kodėl žiedų būtinai turi būti vienuolika? Todėl žodį „annulus“ A. Jockeris suprato kaip skeptro dalį³⁸. Čia reikėtų sutikti su autoriumi. Toks sutapimas, kad būtų vienuolika skeptro dalių ir vienuolika žiedų, užmaunamų suteikiant mokslinį laipsnį, neįtikėtinas. Be to, žiedai iš viso neminimi 1773 m. universiteto inventoriuje. Todėl neaišku, ar jie buvo saugomi universiteto išde. Papildant A. Jockerį, reikia pasakyti, kad jam abejonių kėlęs žodis „annulus“ reiškia ne tik paprastą žiedą, bet ir grandinės dalį³⁹, o skeptras šiuo atveju yra savotiška grandinė, sudaryta iš vienuolikos dalių, sumautų ant virbalo.

Nuo 1739 m., kai dalių trūkumas buvo užfiksuotas, iki 1745 m. skeptras tikriausiai nebuvo naudojamas.

Po šio restauravimo skeptras nutapytas Šv. Jonų bažnyčioje, Paguodos koplyčios freskoje, vaizduojančioje universiteto gyvenimą (3 pav.).

Europos universitetuose skeptras dažniausiai būdavo naudojamas per įvairias iškilmes, kurių metu jį įnešdavo ant aksominio pagalvėlio priešais, kartais paskui rektorių ir padėdavo ant staliuko, prie kurio rektorius sėdėdavo. Asmuo, nešantis skeptrą, vadintas „generalis ministerialis“, arba generolas (lenkiškai „bideł“ arba „pedeł“)⁴⁰. Padėjęs skeptrą, jis atsistodavo už rektoriaus nugaros. Iš kitų universiteto bendruomenės narių toks skeptranešys paprastai išsiskirdavo savo rūbais.

Pasak M. Baliūnskio, skeptrą Vilniaus universitete taip pat visuomet nešė specialus skeptranešys⁴¹. Tačiau nei jėzuitų universitete, nei Lietuvos vyriausiojoje mokykloje jų nemini jokie šaltiniai. Pirmą kartą skeptranešiai („pedeł“) paminėti tik Imperatoriškajame Vilniaus universitete 1827 m.⁴²

3 pav. Freskos fragmentas iš Šv. Jonų bažnyčios Paguodos koplyčios kupolo, *Vilniaus universitetas dailėje*, parengė D. Ramonienė, N. Tumėnienė, Vilnius, 1986.

V. Žilėnas teigė, jog daktaro laipsnio gynimo proga, ypač kai universitete lankydavosi garbingi svečiai, valdovai, garbė nešti skeptrą būdavo patikima pačiam kandidatui, ir nurodė M. K. Sarbievijaus atvejį⁴³. Tačiau S. Rostovskis iškilmių aprašyme neminėjo skeptrą įnešusiojo vardo⁴⁴. Gali būti, kad skeptrą įnešdavo kuris nors daktaras. Taip būdavo ir kituose universitetuose. Pavyzdžiui, Lvovo universitete, neturint lėšų samdyti žmogų, siūdinti jam specialius rūbus, XIX a. pirmojoje pusėje skeptrą iškilmių metu nešdavo daktarai ar net studentai⁴⁵.

Bažnytinėje dailėje, jau minėtoje Šv. Jonų bažnyčios freskoje, savotišku Vilniaus universiteto skeptranešiu tapo angelas.

Skeptro naudojimą ir reikšmę Vilniaus universitete labai gerai rodo daktaro laipsnio suteikimo M. K. Sarbievijui iškilmių aprašymas. Skeptras buvo įneštas į bažnyčią ir padėtas sėdinčiam Vladislovui Vazai prie kojų. Šis gestas tarsi simbolizavo viso universiteto pagarbą ir nuolankumą valdovui. Įnešęs skeptrą asmuo pradėjo sveikinimo kalbą. Tuo tarpu valdovas pakėlė simbolį ir sugražino kalbėtojui. M. Balińskio nuomone, Vladislovas Vaza, sugražindamas skeptrą, parodė, jog yra pasiryžęs pripažinti ir patvirtinti visas universiteto teises ir privilegijas, o pirmiausia universiteto autonomiją⁴⁶.

Viena didžiausių universiteto švenčių būdavo rektoriaus inauguracija – insignijų suteikimas naujai išrinktam universiteto vadovui. Netgi protestantiškuose universitetuose, kur rektorius buvo tik trečias žmogus po kanclerio ir vicekanclerio, ši ceremonija vykdavo katedroje su iškilminga procesija, kalbomis ir muzika⁴⁷. Krokuvos universitete rektorius, perduodamas savo insignijas įpėdiniui, tardavo žodžius: „accipe sceptrum regiminis, catenam dignitatis, annulum sponcialem“⁴⁸. Deja, kaip ši ceremonija vykdavo senajame Vilniaus universitete, duomenų neišliko. Reikia manyti, kad ji buvo panaši į kaimyninių universitetų iškilmes.

Lietuvos vyriausiosios mokyklos laikais naudotas tas pats skeptras. Jis minimas 1773 m. inventoriuje, sudarytame panaikinus jėzuitų ordiną ir turtą perduodant Edukacinei komisijai. Aprašant universiteto insignijas, nurodoma, kad sidabrinis, vietomis paaukuotas skeptras su Vyčiu viršuje, įdėtas į futliarą, paliekamas Lietuvos vyriausiajai mokyklai⁴⁹. Tačiau mokyklos atidarymo iškilmių aprašymuose jis neminimas. Vienintelį kartą apie jį užsimena M. Balińskis, rašydamas apie tai, kaip 1799 m., jau Vilniaus vyriausiosios mokyklos laikais, ilgametis rektorius Martynas Počobutas skeptrą perdavė naujai išrinktam rektoriui Jeronimui Stroinovskiu⁵⁰.

Skeptras buvo naudojamas ir Imperatoriškajame Vilniaus universitete. 1803 m. birželio 17 d. iškilmingai paskelbiant Imperatoriškojo universiteto atidarymo aktą, į aulą ėjo togomis apsirengę profesoriai, rektorius bei jo pavaduotojas, o už jų buvo nešamas sidabrinis skeptras. Reali grėsmė skeptrui iškilo tik 1825 m., rektoriui Vaclovui Pelikanui pradėjus universiteto reformą. Būtent tais metais universiteto taryboje buvo sprendžiamas klausimas, ar neprieštarauja tuometiniams universiteto nuostatams senųjų insignijų, tarp jų ir skeptro, naudojimas iškilmėse⁵¹. Taryba nusiuntė paklausimą Vilniaus švietimo apygardos globėjui Nikolajui Novosilceviui. Iš jo tais pačiais metais buvo gautas atsakymas, jog draudžiama šias insignijas naudoti⁵².

Tolesnis skeptro likimas iki universiteto uždarymo 1832 m. nėra tiksliai žinomas. Galima daryti prielaidą, kad universitetas kuratoriaus nurodymui nepakluso

ir toliau tradiciškai skeptrą naudojo. Bent 1827 m. savo atsiminimuose tuometinis universiteto studentas H. Klimaševskis minėjo skeptranešius („pedełę“)⁵³. J. Bieliniskis, aprašydamas universiteto 250-ies metų jubiliejų 1828 m. birželio 23 d., paminėjo ir skeptrą, nešamą kartu su universiteto patvirtinimo aktu prieš rektorius⁵⁴.

1832 m. uždarius Vilniaus universitetą, skeptras buvo perduotas Medicinos-chirurgijos akademijai. Ten jis buvo tik muziejinis eksponatas, laikomas izde ir ceremoniale nenaudojamas⁵⁵. 1842 m., uždarius Medicinos-chirurgijos akademiją, skeptrą perėmė Rusijos švietimo ministerija⁵⁶. Vėliau jis buvo išvežtas į Peterburgo Ermitažą⁵⁷.

LIETUVIŲ PASTANGOS SUSIGRAŽINTI SKEPTRĄ 1918–1922 M.

Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, 1918 m. gruodžio 5 d. Lietuvos Valstybės Taryba priėmė Vilniaus universiteto statutą. Pirmajame jo paragrafe sakoma: „Vilniaus universitetas atgaivinamas nuo 1919 01 01. Jis yra mokslo ir mokymo įstaiga, **1832 m. uždaryto Vilniaus universiteto turtų paveldėtojas** (paryškinta mano – G. Z.)“⁵⁸. Dar vasario mėnesį Peterburge prie Vyriausiosios lietuvių tarybos buvo sudaryta komisija rūpintis išvežtais Lietuvos kultūriniais turtais. Tos komisijos sekretoriumi buvo paskirtas P. Galaunė. Jis turėjo rūpintis ir universiteto turtų, iš jų ir skeptro, sugražinimu. Tačiau universiteto atkūrimą ir P. Galaunės išvyką į Maskvą sutrukdė įvykiai šalyje. 1919 m. pradžioje Vilnių užėmė bolševikai ir kovo 13 d. paskelbė Darbo universiteto atidarymą. Švietimo komisaras Vaclovas Biržiška pasiuntė į Sovietų Rusiją parvežti universiteto bibliotekos ir archyvo P. Galaunę. Derybininkas tikėjosi, jog tai, kad Vilniuje veikia bolševikų valdžia, padės greičiau susitarti su bolševikais Rusijoje. Tačiau pastangos dėl tos pačios valdžios požiūrio nedavė vaisių. Padėtį geriausiai atskleidė Lietuvos ir Gudijos vyriausybės vadovo Vinco Mickevičiaus-Kapsuko laiškas P. Galaunės bendražygiui Juozui Žilevičiui, rašytas 1919 m. birželio 21 d. Jame teigiama: „Platesnių įgaliojimų negaliu Tamstai duoti, kaipo svetimam mums žmogui, lietuvių nacionalistui <... ...> nereikia judinti – pakanka žinot, kur kas yra. Reikia tik žiūrėti, kad juos negalėtų pačiupt nei lenkų, nei lietuvių nacionalistai“⁵⁹. Toks buvo sovietinės valdžios požiūris į bandymus susigrąžinti Lietuvai teisėtai priklausiusį turtą.

Tik 1920 m. liepos 12 d., pasirašius Lietuvos ir Rusijos taikos sutartį, atsirado reali derybų galimybė. Į Maskvą vėl buvo pasiųstas P. Galaunė. Pirmasis posėdis dėl Vilniaus universiteto turtų gražinimo įvyko 1921 m. liepos 22 d. Nuo Lietuvos dalyvavo P. Galaunė, V. Kalnietis, S. Goldbergas, V. Matulaitis ir J. Sruoga, nuo Rusijos – G. M. Melamedas, V. P. Ter-Oganesovas, Maškovcevas (P. Galaunė savo prisiminimuose jo vardo nenurodo), V. V. Michailovas ir profesorius M. K. Liubavskis. Posėdyje buvo nutarta, kad universiteto skeptras kaip visiškai lietuviškas objektas gali būti sugražintas Lietuvai. Tai buvo vienintelis dalykas, kurį rusai sutiko atiduoti pirmojo posėdžio metu⁶⁰. Vėliau, nesulaukus paramos iš Lietuvos, kuri buvo užsiėmusi Hymmanso projekto svarstymu, derybos nutrūko. P. Galaunė grįžo į Kauną, o Rusija, 1922 m. balandžio mėnesį pakviesta į Genujos konferenciją, neke-

tino toliau vykdyti Lietuvos ir Rusijos taikos sutarties sąlygų. Taigi skeptras liko kur buvęs.

LENKIŠKOJO STEPONO BATORO UNIVERSITETO SKEPTRAI (1919–1939)

Tuo tarpu 1919 m. balandžio 19 d. Vilnių užėmė lenkai. Čia jie pradėjo rūpintis universiteto atkūrimu. 1919 m. lapkričio 11 d. atidarytam Stepono Batoro universitetui reikėjo skeptro. Nesitikint jo atgauti iš Peterburgo Ermitažo, nutarta padaryti kopiją. Tuometinis Menų fakulteto dekanas F. Ruszczycas tarp Vilniaus mokslo bičiulių draugijos dokumentų surado senojo skeptro atvaizdą, pagal kurį sukūrė naujo skeptro projektą. Vykdomojo komiteto Vilniaus universitetui atkurti nutarimu buvo siūloma kreiptis į lenkų visuomenę ir paprašyti surinkti lėšų skeptro gamybai⁶¹. Po kelių mėnesių F. Ruszczycas komitetą informavo, jog visuomenė ruošiasi paaukoti reikalingus universitetui simbolius⁶². Tačiau tas pažadas tikriausiai nebuvo įvykdytas, nes skeptras, trūkstant pinigų, buvo išdrožtas iš kriaušės medžio⁶³. Tai nebuvo kažkas neįprasto. Sunkiais laikais ir kiti universitetai gaminosi medines insignijas. Pavyzdžiui, jau minėtas Lvovo universitetas medinius skeptrus naudojo 1810–1817 m., kai sidabriniai simboliai buvo nusavinti Austrijos valdovo Pranciškaus I įsakymu ir panaudoti kartu su kitais sidabro dirbiniais kontribucijai sumokėti Prancūzijai⁶⁴.

Stepono Batoro universiteto atidarymas ir pirmojo rektoriaus inauguracija vyko ypač iškilmingai. Lapkričio 11 d. iškilmės prasidėjo katedroje. Universiteto insignijos, su jomis skeptras, buvo padėtos ant altoriaus, kur jas pašventino vyskupas Adomas Sapiega. Toliau ceremonija tęsėsi universiteto Kolonų salėje. Ten, ant pakylės, buvo pastatyti du krėsiai rektoriui ir vyriausiajam vadui Józefui Piłsudskui. Tarp jų stovėjo stalelis su universiteto insignijomis. Po iškilmingų kalbų J. Piłsudskis įteikė rektoriui skeptrą.

Nors šis skeptras didelės piniginės vertės neturėjo, bet kaip simbolis buvo labai branginamas. 1920 m. liepos mėnesį bolševikams vėl užėmus Vilnių, pats vertingiausias universiteto turtas, kartu ir medinės insignijos, buvo evakuotas į Lenkiją ir sugražintas tik vėl atidarius universitetą⁶⁵. Panašiai lenkai saugojo ir Krokuvos universiteto skeptrus. 1794 m. tris seniausius skeptrus paslėpė Janas Sniadeckis. 1939 m., Antrojo pasaulinio karo pradžioje, A. Bochnakas juos užmūrijo vienoje iš universiteto sienų⁶⁶. Todėl dabar Krokuvos universitetas gali pelnytai didžiulis turėdamas bene seniausią skeptrą Europoje.

Medinis skeptras Stepono Batoro universitete naudotas beveik dešimt metų. Šis simbolis greta Lenkijos erelio buvo pavaizduotas ir universiteto herbe bei antspaude.

1929 m. turėjo įvykti universiteto 350 metų jubiliejaus iškilmės. Jau 1927 m. rektorius ir Senatas kreipėsi į profesorius prašydami aukoti pinigų, kad būtų galima senąsias medines insignijas pakeisti naujomis, padarytomis iš brangiųjų metalų⁶⁷. Iš pradžių, siekiant sumažinti jubiliejaus išlaidas, numatyta susigražinti insignijas iš Rusijos⁶⁸. Po metų, 1928 m. lapkričio 9 d., patvirtinta iškilmių organizacinė komisija jau pirmame posėdyje nutarė imtis priemonių ir išsireikalauti universiteto insignijas. Tai padaryti buvo bandoma tarpininkaujant Sovietų Rusi-

jos atstovybei Varšuvoje⁶⁹. Tačiau šio plano įgyvendinti nepavyko. Dėl to daugelis universiteto profesorių naujoms insignijoms padaryti sumokėjo po 50–100 zlotų. Vien chemijos profesorius Mikołajus Sienkowski universiteto skeptrui pasiūlė 371,5 g gryno aukso⁷⁰. Tačiau ar naujas skeptras tikrai buvo padarytas, neaišku. Jis neminimas netgi rektoriaus Czesłovo Fałkowskio 1928–1929 m. ataskaitoje, kurioje nurodomos visos tais metais universiteto gautos dovanos ir išlaidos⁷¹.

Antrąjį skeptrą universitetas įsigijo pačių iškilmių metu. Jį kaip dovaną nuo Krokuvos Jogailos universiteto įteikė prorektorius, buvęs pirmasis Stepono Batoro universiteto rektorius Mikołajus Siedlickis. Skeptras buvo padarytas pagal K. Łasickio projektą, paausuotas, su keturių erelių laikoma Stepono Batoro figūrele viršuje⁷², savo stiliumi panašus į Krokuvos universiteto fakultetų dekanų skeptrus (4 pav.). Jo kote išraižytas universiteto herbas ir šv. Stanislovo atvaizdas. Nuo to laiko rektoriai nuotraukose ir paveiksluose vaizduojami tik su šiuo skeptru.

Universiteto statutas 1920 m. numatė, kad savo skeptrus turės ir fakultetų dekanai⁷³. Juos mini dar keletas nuostatų, bet ar jie buvo padaryti, žinių nėra.

Skeptro problema lietuviškajame universitete. 1939 m. lietuviams atgavus Vilnių, lapkričio 20 d. buvo perimtas universitetas. Kaip aiškėja iš tuometinio universiteto valdytojo I. Končiaus prisiminimų, su kitu universiteto turtu jis perėmė ir universiteto insignijas – antspaudą, skeptrus, mantijas⁷⁴. Tačiau naujojo rektoriaus Mykolo Biržiškos inauguracija 1940 m. sausio mėnesį vyko be tradicinių simbolių. Nebuvo įteiktas ir skeptras. Tai, ką taip brangino lenkai, lietuviams buvo nepriimtina, nes skeptras su Stepono Batoro figūrele viršuje, šiuo metu saugomas Vilniaus universiteto Mokslo muziejuje, buvo per daug lenkiškas. Tuo tarpu kodėl nepasinaudota medine senojo skeptro kopija, nežinoma. Galbūt ji iki to laiko neišliko.

Dar 1940 m. Vilniaus universitete atsisakius Europai įprasto ceremonialo, jis visas nesugrąžintas iki šių dienų. Sovietiniais metais į senuosius simbolius buvo žiūrima kaip į viduramžių atgyveną. Skeptrus iškilmių metu pakeisdavo SSSR, LSSR, Darbo raudonosios vėliavos ordino vėliavos. Tik artėjant 400-osioms universiteto metinėms buvo susirūpinta atgauti senąjį universiteto simbolį. Iš pradžių tai buvo bandoma daryti neoficialiai. Vilniaus universiteto Mokslo muziejaus darbuotojai vyko į tuometinio Leningrado Ermitažą ir pirmiausia patys bandė surasti skeptrą. Tačiau nei bendruo-

4 pav. Stepono Batoro universiteto skeptras, 1929 m. padovanotas Krokuvos universiteto. Fotografuotas originalas, saugomas Vilniaus universiteto Mokslo muziejuje.

se, nei tarnybiniuose muziejaus kataloguose jo nerado. Be abejo, visiems buvo gerai žinomas Rusijos valdžios polinkis slėpti karo ir okupacijos metais išvežtas kitų valstybių vertybes. Bet neturint nenuginčijamų įrodymų, jog skeptras ten yra ir dabar, nutarta oficialiai nesikreipti su prašymu grąžinti jį⁷⁵. Tuo tarpu tikintis, jog kas nors jį suras ir sugrąžins, nesirūpinama padaryti jo kopiją. Taip Vilniaus universitetas jau daugiau kaip šešiasdešimt metų gyvena be pagrindinio savo simbolio, išreiškiančio autonomiją.

IŠVADOS

1. Vilniaus universitetas turėjo tik rektoriaus skeptrą. Jis buvo viena iš universiteto insignijų ir simbolizavo universiteto autonomiją, rektoriaus valdžią bei teisinę galią.

2. Skeptras buvo renesansinio stiliaus, lietas iš sidabro, vietomis paaukuotas. Jo viršūnėje vaizduojama universiteto herbo figūra – Vytis su Kristaus monograma skydelyje. Jos pagrindas buvo Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valstybės herbas.

3. Neabejotinai skeptrą universitetas turėjo jau 1604 m., o skeptrą su Vyčiu viršūnėje – 1612 m.

4. Tas pats skeptras naudotas nuo XVII a. pradžios iki 1832 m. Iškilmių metu priešais rektorių jį nešdavo kuris nors daktaras. Europos universitetuose žinomi skeptranešiai („pedeš“) čia minimi tik nuo XIX a. trečiojo dešimtmečio.

5. 1919 m. lenkai, atidarę Stepono Batoro universitetą Vilniuje, iš pradžių pasidarė senojo skeptro kopiją. 1929 m. Krokuvos universitetas padovanojo skeptrą su lenkiškais simboliais. Todėl 1929–1939 m. universitetas turėjo du skeptrus, nors buvo naudojamas tik padovanotasis.

6. Skeptras vienintelis iš visų universiteto insignijų iki XX a. vidurio išliko nepakitęs. Tik 1929–1939 m. greta jo atsirado dar vienas su lenkiška simbolika. Būtent senasis skeptras arba jo kopija geriausiai galėtų simbolizuoti universiteto tradicijas ir ryšį su senuoju universitetu.

Gauta 2001 09 27

Nuorodos

¹ J. P. Roux, *Król. Mity i symbole*, Warszawa, 1998, s. 198.

² Iki XX a. 8-ojo dešimtmečio buvo manoma, jog skeptras yra tuometinio Leningrado Ermitaže. Būtent iš Ermitažo po nuodugnių paieškų 1919–1921 m. jį bandė sugrąžinti P. Galaunė (P. Galaunė, *Lietuvos kultūros turtų likimas*, Chikago, 1982, p. 8.), 1929 m. – Lenkijos atstovai (S. Trzembinski, Prolegomena do uroczystości jubileuszowych Uniwersyteta Stefana Batoro, *Źródła mocy*, 1931, Nr. 7, s. 11). Yra užuominų, jog 1927 m. ten jį matė ir nufotografavo M. Morelovskis ir J. Bulhakas. (Dėl senojo 1632 m. Vilniaus universiteto skeptro. VU Mokslo muziejaus Tikslųjų mokslų tyrimo skyriaus vedėjos Eglės Tamulevičienės atsakymas apie galimybę susigrąžinti skeptrą iš tuometinio Leningrado Ermitažo. Už dokumentą dėkoju Vilniaus universiteto Informacijos ir ryšių su visuomene skyriaus vedėjai Nijolei Bulotaitei.) Dar ir dabar dažnai nurodoma, jog jis saugomas Ermitaže. Tačiau XX a. 8-ajame dešimtmetyje, dar kartą bandant sugrąžinti skeptrą į Vilniaus universitetą, paaiškėjo, jog muziejaus kataloguose jis neįrašytas.

³ 1773 m. Vilniaus universiteto inventorius, *Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius* (toliau – *VUBRS*), f. 2, DC 6, l. 175.

⁴ 1825 m. birželio mėn. Vilniaus imperatoriškojo universiteto tarybos susirašinėjimas su Vilniaus švietimo apygardos globėju, *Lietuvos valstybės istorijos archyvas* (toliau – *LVIA*), f. 721, ap. 1, b. 270, l. 7–8.

⁵ Vilniaus universiteto atkūrimo vykdomojo komiteto posėdžių protokolai, *Lietuvos valstybės centrinis archyvas* (toliau – *LVCA*), f. 175, ap. IA, b. 12, l. 26, 89; Jubiliejinio komiteto posėdžių protokolai, *LVCA*, f. 175, ap. IA, b. 199, l. 236; Stepono Batoro universiteto statusas, ten pat, ap. 1, b. 112.

⁶ Šiuo metu portretas yra Lietuvos nacionalinio muziejaus ekspozicijoje.

⁷ Vilniaus universitetas (1579–1832). Katalogas, sud. Z. Budrytė, R. Babarskaitė, L. Gai-galienė, Vilnius, 1979, p. 9; *Vilniaus universitetas daileje*, parengė D. Ramonienė, N. Tu-mėnienė, Vilnius, 1986, il. 66.

⁸ Vilniaus Stepono Batoro universiteto rektorių portretai: V. Stanievičius (Inv. Nr. VUD-15, ap. 989), A. Parczewskis (Inv. Nr. VUD-19, ap. 994), V. Dziewulskis (Inv. Nr. VUD-18, ap. 992), M. Dziechowski (Inv. Nr. VUD-28, ap. 1165), A. Wojcickis (Inv. Nr. VUD-14, ap. 991).

⁹ V. Drėma, *Vilniaus Šv. Jono bažnyčia*, Vilnius, 1997, p. 56.

¹⁰ *Lietuvos architektūros istorija*, red. J. Minkevičius, Vilnius, 1986, p. 65.

¹¹ S. Rostovski, *Litvanicarum Societatis Iesu historiarum provincialium*, pars prima, Vil-na, 1768, p. 339–343, append. 468.

¹² A. J[ocker], Berlo i pieczęć akademii Wileńskiej, Wizerunki i roztrząsania naukowe, poczet nowy drugi, t. 24, Wilno, 1843, s. 128.

¹³ J. K. Wilczyński, *Muzeum archeologiczne w Wilnie*, Paris, 1862.

¹⁴ M. Baliński, *Dawna Akademia Wileńska*, Petersburg, 1862, s. 128.

¹⁵ J. Bielinski, *Uniwersytet Wileński*, t. 1, Kraków, 1899, s. 478.

¹⁶ P. Galaunė, *Lietuvos kultūros turtų likimas*, Chicago, 1982.; [St. Władyczko], Pierwszy okres prac organizacyjnych nad odbudową uniwersytetu Wileńskiego, *Księga pamiątkowa ku uczczeniu CCCL rocznicy założenia i X wskrzeszenia Uniwersytetu Wileńskiego*, t. 2, Wilno, 1929, s. 33–58; M. Siedlecki, Wspomnienia z pierwszych dwu lat organizacji Uni-versytetu Wileńskiego, *ibid.*, s. 59–115; S. Trzembinski, Prolegomena do uroczystości ju-bileuszowych Uniwersytetu Stefana Batoro, *Źródła mocy*, 1931, Nr. 7, s. 5–21; Uroczys-tości jubileuszowe U. S. D. Dn. 10 października 1929 r., *ibid.*, s. 82–110.

¹⁷ *Lietuvos istorija*, red. A. Šapoka, Kaunas, 1936, p. 417.

¹⁸ Ferdynand Ruszczyk, *Życie i dzieło*, Wilno, 1939, s. 191, 445.

¹⁹ *Wilno i ziemia wileńska*, t. 2, Wilno, 1937, s. 14.

²⁰ I. Končius, Stepono Batoro universitetas – Vilniaus universitetas Vilniuje, *Tautos praeitis*, t. 2, kn. 2, Roma, 1965, p. 143–160.

²¹ V. Žilėnas, Vilniaus universiteto skeptras, *Kultūros barai*, 1978, Nr. 4, p. 58.

²² *Vilniaus universitetas*, parengė A. Bendžius, J. Kubilius, J. Žiugžda, Vilnius, 1966, p. 70; A. Jancevičius, *Vilniaus universitetui – 400*, Vilnius, 1979, il. 10; A. Butrimas, *Lie-tuvos istorija*, Vilnius, 1993, p. 150.

²³ *Vilniaus universitetas 1579–1994*, str. autorius R. Pavilionis, fotografas A. Žvilius, Vilnius, 1994, p. 14; *Vilniaus universitetas 1579–1999*, autoriai A. Bumblauskas, B. Butke-vičienė ir kt., Vilnius, 1999, p. 37.

²⁴ A. J[ocker], *op. cit.*, p. 129.

²⁵ A. Bochnak, *Les insignes de L'Université Jagellone*, Cracovia, 1962, p. 96–101; A. Bochnak, J. Pagaczewski, *Polskie rzemiosło artystyczne wieków średnich*, Kraków, 1959, s. 92–93, 140–141.

²⁶ В. Хубатш, *Альбертовский университет в Кенигсберге*, Дугерштадт, 1993, с. 8.

- ²⁷ *Kapitoly z dějin Olomoucké university 1573–1973*, Profil, 1973, s. 80–81.
- ²⁸ O. Herber, *Insignie, medaile, talary university Karlovy*, Praha, 1987, s. 30–31.
- ²⁹ P. Galaunė, op. cit., p. 2.
- ³⁰ „...aby zaš žyla w nim pamieć Tego, który pierwszy oddał w ręce tej uczelni berło akademickie, ten symbol władzy ducha nad życiem...” (A. Wrzosek, *Wskrzeszenie uniwersytetu Wileńskiego w roku 1919, Księga pamiatkowa ...*, t. 2, s. 26).
- ³¹ 1825 06 18 Vilniaus universiteto tarybos raštas švietimo apygardos globėjui, *LVIIA*, f. 721, ap. 1, b. 270, l. 7.
- ³² A. J[ocker], op. cit., p. 136; M. Baliński, op. cit., p. 129.
- ³³ V. Žilėnas, op. cit., p. 58.
- ³⁴ J. Bieliński, op. cit., p. 478.
- ³⁵ A. J[ocker], op. cit., p. 136.
- ³⁶ Pirmą kartą Vilniaus universiteto antspaudas paminėtas 1595 m. Lietuvos Metrikoje. Joje smulkiai aprašyta byla tarp Vilniaus kolegijos jėzuitų ir Vilkmėrgės (dabar Ukmergė) pavieto bajoro Jeronimo Stanislovičiaus Radgovskio, prasidėjusi dar 1583 m. Šiuo atveju svarbiausia byloje yra J. Radgovskio nurodyta priežastis, kodėl jis atsisakė atvykti į teismą, ir kodėl byla taip užsitęsė. Jis teigė, jog šaukime į teismą nerado Vilniaus akademijos rektoriaus antspaudo. Vietoj jo, bajoro teigimu, buvo prispaustas kažkoks neaiškios kilmės antspaudas. Šią bylą Bažnytinis tribunolas perdavė spręsti Lenkijos-Lietuvos valdovui Zigmantui Vazai. Jis turėjo išspręsti ir antspaudo panaudojimo teisėtumo klausimą. Valdovas patvirtino antspaudą ir teisę juo žymėti universiteto dokumentus, *LVIIA*, Lietuvos Metrika, mikrofilmas, kn. 277, l. 582v.
- ³⁷ A. J[ocker], op. cit., p. 137.
- ³⁸ Ibid.
- ³⁹ Prof. Eugenijos Ulčinautės konsultacija.
- ⁴⁰ V. Žilėnas, op. cit., p. 58.
- ⁴¹ M. Baliński, op. cit., p. 129.
- ⁴² J. Iwaszkiewicz, Z pamėtniku H. Klimaszewskiego, *Księga pamiatkowa ...*, t. 1, s. 398.
- ⁴³ V. Žilėnas, op. cit., p. 58.
- ⁴⁴ S. Rostovski, op. cit., p. 339.
- ⁴⁵ L. Finkel, S. Starzyński, *Historia uniwersytetu Lwowskiego*, Lwów, 1894, cz. 1, s. 275.
- ⁴⁶ M. Baliński, op. cit., p. 128–129.
- ⁴⁷ S. Lindroth, *A History of Uppsala university 1477–1977*, Uppsala, 1976, p. 41.
- ⁴⁸ A. Bochnak, op. cit., p. 106.
- ⁴⁹ 1773 m. universiteto inventorius, *VUBRS*, f. 2, DC 6, l. 175.
- ⁵⁰ M. Baliński, op. cit., p. 365.
- ⁵¹ 1825 06 18 Vilniaus universiteto tarybos raštas švietimo apygardos globėjui, *LVIIA*, f. 721, ap. 1, b. 270, l. 7.
- ⁵² 1825 06 26 kuratoriaus atsakymas į Vilniaus universiteto tarybos raštą, *LVIIA*, f. 721, ap. 1, b. 270, l. 8.
- ⁵³ J. Iwaszkiewicz, op. cit., p. 398.
- ⁵⁴ J. Bieliński, op. cit., p. 585.
- ⁵⁵ J. Kozłowska-Studnicka, *Likwidacja Uniwersytetu Wileńskiego w swietle korespondencji urzędowej*, Wilno, 1929, s. 10.
- ⁵⁶ Ibid., p. 15.
- ⁵⁷ P. Galaunė, op. cit., p. 8.
- ⁵⁸ I. Končius, op. cit., p. 144.
- ⁵⁹ E. Jasiūnas, *Ižangos žodis*, P. Galaunė, op. cit., p. 2.
- ⁶⁰ P. Galaunė, op. cit., p. 83.

⁶¹ 1919 06 21 Vilniaus universiteto atkūrimo vykdomojo komiteto posėdžio protokolas, *LVCA*, f. 175, ap. IA, b. 12, l. 26.

⁶² 1919 08 09 Vilniaus universiteto atkūrimo vykdomojo komiteto posėdžio protokolas, *ibid.*, l. 89.

⁶³ Ferdynand Ruszczyc, *Życie i dzieło...*, s. 195.

⁶⁴ L. Finkel, S. Starzynski, *op. cit.*, cz. 1, s. 191.

⁶⁵ 1920 07 08 Vilniaus universiteto senato raštas rytinių žemių civilinei valdybai, *LVCA*, f. 175, ap. IA, b. 66, l. 4; M. Siedlecki, *op. cit.*, p. 103.

⁶⁶ K. Estreicher, *Collegium Maius i zbiory Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego*, Kraków, 1967, s. 63, 67.

⁶⁷ S. Trzembinski, *op. cit.*, p. 7.

⁶⁸ *Ibid.*, p. 8; 1928 11 15 Jubiliejinio komiteto posėdžio protokolas, *LVCA*, f. 175, ap. IA, b. 199, l. 236.

⁶⁹ S. Trzembinski, *op. cit.*, p. 11.

⁷⁰ S. Trzembinski, *op. cit.*, p. 9. Stepono Batoro universiteto rektorius Cz. Falkowski laiškas profesoriui M. Sienkowskiui, *LVCA*, f. 175, ap. IA, b. 199, l. 113, 114.

⁷¹ Cz. Falkowski, Sprawozdanie rektora uniwersytetu za rok 1928/1929, *Księga pamiatkowa...*, t. 2, s. 120.

⁷² *Uroczystości jubileuszowe...*, s. 92.

⁷³ 1920 m. Stepono Batoro uniuersiteto statutus, *LVCA*, f. 175, ap. 1, b. 112, l. 18, § 6.

⁷⁴ I. Končius, *op. cit.*, p. 149.

⁷⁵ *Dėl senojo 1632 m. Vilniaus universiteto skeptro...*, l. 1.

Gitana Zujienė

SCEPTRE OF VILNIUS UNIVERSITY

S u m m a r y

West European universities started using sceptres in the first quarter of the 14th century. The main sceptre of the university always belonged to the rector, even though the deans of faculties could have their own sceptres. They symbolized the power of the rector and the autonomy granted to the university.

Vilnius University, founded in 1579, had only the sceptre belonging to the rector. A traditional opinion exists that it was awarded by the ruler of the Polish-Lithuanian State Stephen Bathory (Steponas Batoras), the founder of the University. However, no documented evidence to justify that statement has been found so far. It is known that it was St. Rostovskis that mentioned the Vilnius University sceptre for the first time in his description of the St. Kazimieras canonization festivity which was held on May 10, 1604. It is not clear, however, what the sceptre looked like. The presently known silver sceptre of the Renaissance style, consisting of eleven parts, with Vytis (State emblem of Lithuania) on the top, was depicted for the first time in 1612 in the painted portrait of Petras Skarga, the first rector of the University. Therefore it is possible to state that it was awarded by Zigmantas Vaza, who was in power in 1588–1632. This sceptre was used until the closing of the University in 1832. Then it was given over to the Medicine-Surgery Academy and was kept in its treasury as a museum exhibit. In 1842, after the closing of the Academy, the sceptre was brought to Russia, to the Hermitage of St. Petersburg.

In the second decade of the 20th century, after the re-establishment of the independent state, the sceptre was attempted to be returned to the University by both Lithua-

nians and Poles. Their attempts, however, were fruitless. In 1919, after the foundation of the Stephen Bathory University in Vilnius, the Poles made a wooden copy of the unique sceptre. It had been for almost ten years. In 1928, when preparing for the celebration of the 350th anniversary of the University, the University community donated funds for the production of the sceptre from precious metals, but it is not clear whether the new symbol was made. In 1929, during the jubilee festivities, the Jagiello University of Krakow presented Vilnius University with a sceptre bearing the Polish symbolic and topped with a figurine of Stephen Bathory. It was used until the closing of the University in 1939. Lithuanians, upon taking over the University, also found a sceptre in it. During the inauguration of a new rector in 1940, however, it was not used as being considered to be too Polish, whereas a new one was not produced. Only with the approaching of the 400th anniversary of the University, concern was expressed for getting back the old sceptre from Russia. Attempts, however, were unsuccessful again. No sceptre was found in the catalogues of the Hermitage. Meanwhile, expecting that somebody will find the sceptre, nobody cares for making its copy. Thus, Vilnius University has been functioning for more than sixty years without its main symbol expressing its autonomy, traditions and links with the old University.